

Montessori

program po inkluzi

Metodika

Montessori program pro inkluzi

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

Středočeský kraj

Společnost
Montessori o.s.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.
Pořádá Společnost Montessori o.s.

Obsah

1. Úvod
2. Inkluzivní prostředí a Montessori pedagogika
3. O projektu Montessori program pro inkluzi
 - Metodika vzdělávání a pilotní fáze projektu
 - Průběh projektu
 - Náplň seminářů
 - popis práce s pomůckami - příklady
 - Kazuistiky
 - Školy zapojené do projektu
 - Počty dětí v projektu
4. Závěr - shrnutí zkušeností z pilotní fáze

1. Úvod

Metodika popisuje zkušenosti z pilotního projektu Montessori program pro inkluzi, který vycházel ze zkušeností s využíváním didaktického materiálu systému Montessori. Použili jsme především tu část Montessori systému, která je postavena pro práci dětí při osvojování čtení, psaní a matematických dovedností. Cílem programu bylo pomoci pedagogům běžných ZŠ v práci s dětmi s dílčími specifickými vzdělávacími potřebami na začátku školní docházky. Podpora byla zaměřena na kvalitnější přípravu prostředí a dovednosti učitelů používat názorné pomůcky a výukové materiály. Materiály a pomůcky mohli pedagogové využít podle potřeby ve své vlastní třídě pro práci celého třídního kolektivu, pro práci skupiny, individuální potřeby jednotlivých dětí nebo pro práci dítěte s asistentem.

Metodika přináší obsah vzdělávání a zkušenosti pedagogů v rámci projektu Montessori pro Inkluzi.

e

2. Inkluzivní prostředí a Montessori pedagogika

Inkluzivní vzdělávání není totéž co integrace, přestože se to v myslí mnoha lidí spojuje. Základní rozdíl je především v tom, že zatímco při integraci jde o snahu zařadit dítě s handicapem do běžné školy, inkluzivní prostředí ve škole je takové prostředí, které se přizpůsobuje potřebám každého dítěte, které bude do této školy chodit. Znamená to tedy, že inkluzivní prostředí je tak pružné, že dá možnost zažít úspěch každému dítěti. Nemusí tedy jít o dítě, které má nějaký „papír“, mohou to být děti, které jsou jen o něco pomalejší, mají poruchy se soustředěním nebo poruchy učení a běžná výuka jim tak docela nevyhovuje. Takové děti se pomalu dostávají na chvost třídy a s postupem let se nůžky mezi nimi a jejich úspěšnějšími spolužáky čím dál, tím více rozevírají. Inkluzivní prostředí tvoří podmínky, ve kterých se rozdíly mezi dětmi zmenšují.

Inkluze není výhoda, kterou by si dítě muselo zasloužit zvládnutím požadavků školy, ale automatické právo (obvykle je myšleno tak, že dítě navštěvuje školu v místě bydliště). Toto právo se nevyužije jen tehdy, když by inkluzivní vzdělávání mohlo dítě poškodit.

Pokud máte pocit, že inkluzivní prostředí je něco neznámého a cizího, je dobré si uvědomit, že třída zcela přirozeně není homogenním kolektivem. Jsou zde děti s různými předpoklady a dovednostmi, pochází z různého sociálního prostředí, mají různé znalosti a životní zkušenosti. Takže je danou realitou, že učitelé pracují s diferencovanou skupinou žáků v rámci běžných tříd. Protože však s touto skutečností neumí dobře zacházet, z hlavního vzdělávacího proudu vypadávají děti, které by v něm při vytvoření určitých podmínek mohly setrvat. Může stačit jen to, že dítě pochází ze sociálně znevýhodněného prostředí nebo je o něco pomalejší, a už stačí k tomu, aby se v první třídě opozdilo ve znalosti čtení nebo psaní, případně v matematice. Zpočátku menší rozdíly se postupně zvětšují a mohou vést až k zařazení dítěte do speciální školy. Výuka, která by byla přizpůsobená jeho potřebám by toto riziko zmenšila.

Dobře zvládnuté inkluzivní prostředí je užitečné pro všechny. Děti se naučí zacházet s odlišností, pochopí, že to, co je jiné, ještě neznamená špatné. To je určitě prospěšné pro celou společnost, protože z dětí vyrostou dospělí lidé, kteří budou tolerovat skupiny s náboženskou, rasovou, jazykovou nebo jakoukoli jinou odlišností a nebudou se k nim chovat nepřátelsky nebo dokonce agresivně. A děti s určitým handicapem, které necháme vyrůstat v běžné společnosti, se ji naučí rozumět a budou chápat, jak funguje.

Montessori pedagogika je založena na tom, že umožňuje dětem věnovat se jednotlivým činnostem podle svých potřeb, svým vlastním tempem a s pozitivním vnitřním nastavením. Diferencované způsoby práce Montessori pomáhají jak dětem s pomalejším osobním tempem, s poruchami koncentrace, s poruchami učení, s opožděním v přípravě na školu, s nerovnoměrným vývojem v percepčních složkách (zrakové a sluchové rozlišování, pohybová koordinace, spolupráce ruka-oko...), tak i dětem, které jsou v některé oblasti výuky rychlejší. Proto jsou pro vytvoření inkluzivního prostředí velmi vhodné.

Montessori pedagogika byla původně navržena jako pedagogický postup pro handicapované žáky a teprve následně přenesena na výuku zdravých žáků. Je tedy inkluzivní ze své podstaty, zároveň je plně v souladu s kurikulární reformou i DZ Středočeského kraje. Některé základní postupy a pomůcky Montessori lze s úspěchem integrovat do výuky běžných škol, které pak mohou využívat některé výhody a inkluzivní postupy Montessori ve své výuce.

3. O projektu Montessori program pro inkluzi

Metodika vzdělávání a pilotní fáze projektu

V průběhu Montessori programu pro inkluzi absolvovali účastníci - pedagogičtí pracovníci - teoretickou a praktickou přípravu, která obsahovala: seznámení s principy práce pedagogického systému Montessori se zaměřením na práci s dětmi 6 – 9 let, seznámení se zásadami inkluzivního prostředí a praktickou práci s didaktickým materiálem. Obdrželi základní sadu pomůcek, se kterou mohli ihned po absolvování každého semináře začít pracovat také ve své vlastní třídě. Rozsah vzdělávání: 56 hodin

Po dobu pilotní fáze projektu měli pedagogové k dispozici pomoc konzultantek projektu, které prováděly supervizi práce pedagoga přímo v jeho třídě s následnou konzultací s pedagogem. O své pedagogické práci si vedli účastníci projektu záznamy, které monitorovaly využití informací a didaktického materiálu v práci celé třídy a pro podporu jednotlivých dětí se specifickými obtížemi v počátečním vzdělávání. Záznamy o práci s pomůckami a kazuistiky byly podkladovými materiály ke shrnutí výsledků pilotní fáze projektu.

Cíl Montessori programu pro inkluzi

- pedagog aplikuje získané informace a dovednosti v prostředí třídy ZŠ při vlastní práci s dětmi pro podporu pro-inkluzivního prostředí ve své třídě
- pedagog použije vhodný didaktický materiál pro práci dětí se specifickými potřebami v počátku školního vzdělávání
- pedagog vyhodnotí přínos nových informací a dovedností pro svoji pedagogickou praxi

Cílové skupiny:

- pedagogičtí pracovníci pro 1. stupeň ZŠ, asistenti pedagoga
- žáci 1. stupně ZŠ

Obsah programu:

- seznámení pedagogů a asistentů s principy Montessori prostředí v základní škole jako

modelem inkluzivního prostředí

- nácvik práce s konkrétním didaktickým materiálem
- aplikace získaných dovedností a informací v prostředí třídy ZŠ při vlastní práci pedagogů s dětmi
- evaluace programu

Formy práce

Tři semináře obsahují formy práce:

- minilekce, práce s textem, aktivizující metody práce
- prezentace práce s didaktickým materiálem, trénink práce s didaktickým materiálem
- náslech a pozorování prostředí třídy ZŠ Montessori a reflexe náslechu
- diskuse k otázkám účastníků

Aplikace poznatků v praxi obsahuje formy práce:

- příprava na vyučovací hodinu – lekci
- přímá práce s dětmi
- záznamy o využití didaktického materiálu (forma práce, použité pomůcky a materiály, konkrétní pomoc jednotlivým dětem)
- návštěvy konzultantek projektu v programu a prostředí tříd
- kazuistiky k práci dětí
- vyhodnocení práce ve třídách

Evaluace programu (dvoudenní seminář) obsahuje:

- prezentaci záznamů učitelů k využití didaktického materiálu
- popis přínosu projektu v práci učitelů
- popis obtížností a další potřeby pro podporu inkluzivního prostředí ve třídách
- prezentace vybraných kazuistik
- trénink práce s didaktickým materiálem podle potřeby pedagogů (opakování a doplnění)

Průběh projektu

Projekt probíhal od září 2012 do ledna 2013.

- Odborníci Společnosti Montessori nejprve vytvořili Program pro inkluzivní vzdělávání pro učitele 1. a 2. tříd běžných základních škol. Sestavili sady pomůcek (čtení, psaní, matematika), které jsou v těchto ročních době dobře využitelné a připravili tři vzdělávací semináře (obecný, jazykový a matematický), které učitelům nabídly metody práce vhodné pro inkluzivní vzdělávání a naučily je pracovat s vybranými pomůckami
- Tento program a vzdělávání učitelů se ověřil na šesti zapojených ZŠ. Učitelé dostávali sady pomůcek v rámci jednotlivých seminářů, takže si mohli nově získané dovednosti a potřebné pomůcky vyzkoušet ve své pedagogické práci bezprostředně po jejich skončení. Zkušenosti s jejich využitím pak mohli sdílet hned na následujícím semináři, a to jak se svými kolegy, tak s lektory.
- Jednotlivým pedagogům byla mezi semináři k dispozici pomoc lektorů – supervizorů, kteří navštěvovali školy a individuálně pomáhali s efektivním využitím nově získaných dovedností.
- Na posledním, čtvrtém semináři učitelé společně sdíleli své zkušenosti z projektu. Vytvořili závěrečné zprávy, které obsahovaly i kazuistiky vybraných dětí, aby bylo možno vyhodnotit ověření Programu.
- Pomůcky a nově nabyté dovednosti mohou školy využívat i po skončení projektu
- Na základě pilotního ověřování byla vytvořena Metodika, která pomůže Program a zkušenosti s ním využívat i na dalších základních školách jako podporu pro vytváření vlastních podmínek pro inkluzivní vzdělávání.

Náplň seminářů

1. seminář: teorie Montessori pedagogiky

Časová dotace: 2 x 8 hodin

Montessori pedagogický systém:

- Montessori systém ve světě a v ČR
- principy a metody pedagogického systému Montessori
- vývojové potřeby dětí dle pedagogiky Montessori
- návaznost vzdělávacích programů MŠ - ZŠ
- připravené prostředí pro individuální práci
- role a zodpovědnost průvodce dítěte

Inkluzivní prostředí

- podmínky pro inkluzivního prostředí
- doporučená literatura
- vyhodnocení prostředí ve vlastních třídách

Didaktická část

- metodická řada pro přípravu na psaní a čtení
- úvod do práce s jazykovým materiálem
- praktická práce s pomůckami

Organizační část

- záznamy o využití didaktického materiálu ve třídě

2. Seminář: jazyk a trénink práce s materiály

Časová dotace: 2 x 8 hodin

Zkušenosti v praxi učitelů

- sdílení zkušeností s využitím didaktického materiálu, formy a metody práce učitelů v hodinách, přínos pro jednotlivé děti
- konzultace otázek

Didaktická část – český jazyk

- připravené prostředí
- samostatná práce dětí a vlastní kontrola práce
- práce s jednotlivými pomůckami
- předání pomůcek učitelům

Organizační část

- záznamy o využití didaktického materiálu ve třídě

3. Seminář: matematika a trénink práce s materiály

Časová dotace: 3 x 8 hod

Náslech ve třídě ZŠ (se ŠVP programem podle Montessori pedagogiky)

- náslech a pozorování za doprovodu konzultantek projektu
- rozbor náslechu a diskuse k otázkám

Didaktická část - matematika

- struktura matematického materiálu
- samostatná práce dětí a vlastní kontrola práce
- práce s jednotlivými pomůckami
- předání pomůcek učitelům

Organizační část

- osnova pro kazuistiku
- příprava podkladů pro evaluační seminář

4. Seminář: reflexe

Časová dotace 2 x 8 hod

Zkušenosti z praxe učitelů

- prezentace metod, forem práce a využití didaktického materiálu v práci jednotlivých pedagogů
- vybrané kazuistiky dětí
- vypracování evaluačního dotazníku
- popis přínosu projektu v práci učitelů
- popis obtížností a další potřeby pro podporu inkluzivního prostředí ve třídách

Didaktická část

- trénink práce s didaktickým materiálem podle potřeby pedagogů (opakování a doplnění)

Popis práce s pomůckami - příklady

Jazykový materiál

(Abeceda ke skládání slov, hmatová písmena a psaní do sypkého materiálu)

Tyto pomůcky jsme vybrali proto, že čtení a psaní jsou základní dovednosti, které musí dítě v první třídě získat. Pokud je dobře nezvládne, bude mít problémy při dalším vzdělávání a původně malý rozdíl mezi dětmi se bude zvětšovat. Jednotlivé pomůcky se mohou používat každá zvlášť i ve vzájemné kombinaci. Tyto pomůcky jsou v Montessori pedagogickém systému původně určeny pro menší děti, protože citlivé období pro přijetí smyslových vjemů je především v předškolním období. Dětem, které se s Montessori pedagogikou nesetkaly a mají určitý handicap v oblasti čtení a psaní však mohou dobře pomáhat i v prvním ročníku základní školy.

Hmatová písmena

Psací písmena vytvořená drsnou linií na hladkém podkladu. Dítě prsty sleduje drsnou linii písmen a tím si ukládá do paměti jeho tvar. Propojuje se zde vizuální, hmatová a pohybová paměť. To pomáhá

Psaní do sypkého materiálu

Tuto pomůcku si učitelé vytvářeli sami. Stačí pro ni mělký tác, vysypaný krupicí. Tvary, které si dítě natrénovalo pomocí hmatových písmen si může procvičit psaním do krupice. Dítě obtáhne hmatové písmeno a následně stejný tvar opiše do krupice, tak, jak to zatím nejlépe dokáže. Při psaní do krupice se vyloučí nutnost věnovat se správnému držení tužky, dítě se pouze soustředí na tvar písmene a díky pohybu si ho uchovává v paměti. Rovněž to, že je písmeno větší, je pro dítě snazší, zvláště pokud ještě nemá dobře rozvinutu jemnou motoriku ruky. Teprve později se učí psát tato písmena tužkou.

Abeceda ke skládání slov

Jsou zde samostatná psací písmena vyrobená z tenkého plastu, takže dítě může uchopit každé písmeno do ruky a z písmen sestavit slova. Barevně jsou odlišeny samohlásky a souhlásky. Psací písmena jsou používána proto, že už je dítě zná z hmatových písmen. Pro přípravu na čtení je důležité, aby dítě dokázalo slyšet jednotlivé hlásky ve slově, poznat jednotlivá písmena, a posléze se známých písmen sestavit slova. Tím, že je zatím nemusí psát, se plně soustředí jen na jednu oblast, které věnuje plnou pozornost.

Matematika

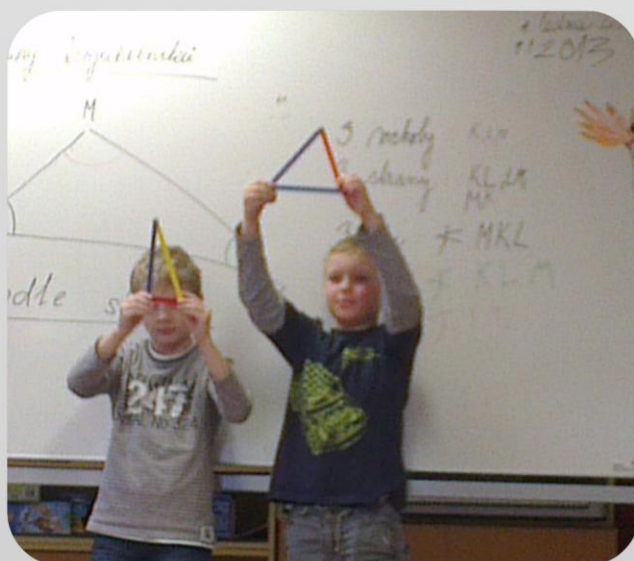
Zlatý perlový materiál

Používá se ke konkrétnímu znázornění množství a pro početní operace. Už před tím, než se dítě naučí počítat, názorně vidí rozdíl mezi jednotkou, desítkou, stovkou a tisícem. I později stále počítá „jen“ do desíti. Pomocí perličkového materiálu snadno pochopí, že přidáním jednoho korálku k devíti dalším vznikne desítka, přidáním desáté desítky vznikne stovka, přidáním desáté stovky tisíc. Při sčítání si dítě sestaví dvě čísla. Jednotlivé korálky, desítky, stovky a tisíce pak „sesype“ dohromady. Pokud někde jejich počet přesáhne desítku, ve „směnárně“ je pak vymění za vyšší řád. Proto mu stačí umět počítat do desíti a přesto sčítá a odčítá tisíce.

Geometrický konstrukční materiál

Obsahuje dřevěné tyčky barevně odlišené podle délky, spojovací závlačky a další geometrické doplňky. Děti pomocí tohoto materiálu tvoří jednotlivé geometrické útvary, měří jejich úhly, mohou je porovnávat a dále zkoumat.

Dalším materiálem byly geometrické tvary z plastu, na kterých si děti mohou ověřovat matematické zákonitosti.

Kazuistiky

Alenka

Alenka je žákyní 2. ročníku. V tomto roce (2013) jí bude 9 let. Navštěvovala MŠ v místě bydliště. Již ze strany MŠ byl dívce doporučen odklad školní docházky, s kterým souhlasil i dětský lékař. Dívka žije několik let u prarodičů. Vlastní sourozence nemá. Matka založila novou rodinu v zahraničí, otce dívka nepoznala. S matkou komunikuje jen občas telefonicky nebo přes internet.

Alenka nastupovala do 1. třídy s logopedickými vadami, motorickým neklidem a celkově působila dětským nezrálým dojmem. Měla chudou slovní zásobu, problémy s komunikací, špatnou výslovnost, která přetrvává. Babičce dívka byla opakovaně navrhována návštěva logopeda nejen ze strany učitelek ZŠ, ale i pedagogicko-psychologickou poradnou. Od počátku 2. ročníku se výrazně projevovaly dívčiny špatné a nezažité znalosti a vědomosti z ročníku prvního. Četla po písmenkách, některé hlásky špatně vyslovovala a tím i slova s chybami psala, ojediněle si nevzpomněla na některá písmena vůbec. Počítala velmi pomalu a na prstech. Velký problém měla v počítání s přechodem přes základ 10.

Specifika práce s dítětem

Motivace: dívka měla poměrně velký zájem o práci s jednotlivými pomůckami, především obrázkového názorného typu a barevných materiálů určených pro matematiku.

Spolupráce: dívka ve většině případů dokázala spolupracovat s dětmi ve skupině. Jistým problémem však byla a je logopedická vada, která v komunikaci dívku mírně limituje. Snažila se ale vyrovnat se ostatním, přispět svou aktivitou. Pokud pracovala sama, byla více snaživá, práce jí bavila, těšil ji individuální zájem o ni samotnou.

Koncentrace a rozložení pozornosti: Alenka se dokázala soustředit na práci prvních cca 10 -15 minut, poté začala pozornost klesat. Po určité době bylo nutné aktivitu obměnit a znovu dívku motivovat.

Pracovní tempo: Alenka pracovala celkem v rychlém tempu, pokud byla v pohodě. Když si nevěděla rady, poprosila o pomoc, o opakované vysvětlení. Pokud byla unavená, pracovala s chybami nebo práci nedokončila.

Použité pomůcky

Pomůcky a materiály pedagogického systému Montessori byly vybrány vzhledem k nedostatkům v učivu. Učitelka nejprve využila ty nejjednodušší pomůcky, na kterých začaly s Alenkou stavět. Od samého počátku vnímala dívčin zájem.

Pomůcky z jazykové oblasti:

Karty ke čtení slov – karty s obrázky a počátečními písmeny k daným obrázkům. Dívka si je prohlížela a poté vyslovovala. Návuk správné výslovnosti, uvědomění si 1. hlásky daného slova. Dále ke kartám s obrázky přikládala písmena.

Co práce přinesla: obohacení slovní zásoby, propojení konkrétního písmene s abstrakcí – obrázkem.

Problémy: problém dělala některá malá písmena: q, x, b, d.

Knižičky ke čtení slov (ovoce, zelenina) – Alenka si prohlédla obrázek, nahlas řekla, co na obrázku vidí, pak četla po písmenkách dané slovo a poté jej přečetla celé najednou nebo po slabikách.

Co práce přinesla: opakování písmen, slabik, spojování písmen do slabik, přečtení slova najednou, obohacení slovní zásoby.

Problémy:

- problém dělaly slova s dvojhláskami, např. meloun, kdy dané slovo četla me-lo-u-n, špatně jej také vytleskala a označila počet slabik. Následovala oprava v podobě návuku dvojhlásky –ou a vytleskání na správný počet

slabik, vyslovení slova po slabikách a najednou.

- problém byl i hláskou – r, dívka ji špatně vyslovuje, čte –l a taktéž ji zaměňuje v písmu.

Knížičky ke čtení slov (zvířata) – stejný způsob nácvičku

Co práce přinesla:

- rozšíření, obohacení slovní zásoby
- rozdělení na zvířata lesní a exotická
- získání nových poznatků, ověření, zafixování známých slov
- správný nácvik hlásky –r, uvědomění si hlásky –r ve slovech (např. tygr, krokodýl, hroch).
- správný nácvik hlásky –z a –ž ve slovech (čte –s a –š, např. zebra, zajíc, žirafa)

Hranice slov v písmu – Dívka pracovala ve dvojici. Harmoniky s jednotlivými slovy postupně rozkládala a četla věty. Spolužačka kontrolovala. Poté celé věty opsala a ověřila si na kontrolní kartě.

Co práce přinesla: uvědomění si mezer mezi slovy, že se píše každé slovo zvlášť.

Problémy: některá slova spojovala

Délka samohlásek – nácvik s bzučákem. Dívka si vymýšlela slova, naznačovala počet slabik a poté každé slovo pomocí krátkých a dlouhých zvuků označovala.

Co práce přinesla: nácvik správné délky samohlásek a zápis všech diakritických znamének, správná výslovnost. (Užitečná byla písemná kontrola pomocí kontrolní karty)

Problémy – špatná výslovnost některých slov, nedodržování správné délky samohlásek.

Pravopis i/y (po tvrdých a měkkých souhláskách s pomocí hmatové destičky) – dívka četla jednotlivá slova z procvičovacího tiskopisu, každé slovo zdůvodňovala dle pravidel a používá při nácvičku hmatovou destičku.

Co práce přinesla: při ústním procvičování Alenka pracuje s minimem chyb (chybuje jen v délce í/ý).

Problém: u délky samohlásek problém plyne i z nedostatečné slovní zásoby (slovo nezná).

Vějíře ke čtení slov (zvířata a ptáci) – dívka pracovala na koberci v menší skupince v rámci třídy. Každý žák dostal 4 vějíře, které si postupně rozkládal tak, aby bylo slovo po písmenkách správně složeno. Dívka využívala ke složení slova obrázky z části vějíře jako nápovědu.

Co práce přinesla: nácvik čtení po písmenkách, fixování tvarů písmen, rozšiřování slovní zásoby.

Problém nastal v momentě zakrytí obrázku, kdy dívka neměla trpělivost slovo správně složit.

Antonyma – Alenka pracovala ve skupině několika dětí ze své třídy. Do činnosti skupiny se zapojovala, prohlížela si obrázky, snažila se kartičku se slovem co nejrychleji přečíst, aby ji mohla také přiřadit.

Co práce přinesla: zapojení do práce skupiny, snaha uplatnit se, rozšiřování slovní zásoby, procvičování učiva druhého ročníku.

Pomůcky z matematické oblasti:

Malé červenomodré tyče – dívka se seznámila nejdříve s délkou jednotlivých tyčí, řadila je od nejdelší po nejkratší. Postupně přiřazovala k desítkové tyči tyče různých délek dle pokynů a dopočítávala, kolik dílků (jaká tyč) jí chybí do desíti.

Co práce přinesla: procvičování řady čísel 1 – 10, sčítání do 10, zájem o činnost, zvyšování sebevědomí, uvědomění si délky tyčí.

Barevný perlový materiál – Alenka pracovala v rámci celé třídy, kdy jednotlivci chodili plnit zadaný úkol. Dívka si vybírala počet perel dle zadání, nahlas přepočítávala a zároveň sdělovala, kolik má dané číslo jednotek a desítek. Číslo a rozložení na jednotky a desítky si zapsala do sešitu.

Co práce přinesla: dívka se naučila propojovat množství se symbolem (perly s číslem), procvičila si číselné řady 1 – 100, uvědomila si pozičního systému. Perlový materiál vyvolal zájem dívky o počítání formou hry a zlepšil také jemnou motoriku.

Tabulky pro sčítání – Alence učitelka zadávala jednotlivé příklady na sčítání do 18. Každý příklad nejdříve vypočítala nahlas (ale pomocí prstů), poté přikládala červený a modrý proužek dle zadaných sčítanců do zelené tabulky (základní tabulky) za sebe a ověřila si sama, zda počítala správně. Kontrolu prováděla i na kontrolní tabulce.

Co práce přinesla: zájem o práci, upevňování sčítání s přechodem přes základ 10.

Problém: stále přetrvává počítání na prstech.

Stovková tabulka – Alenka pracovala v rámci celé třídy, kdy žáci jednotlivě vkládali dané číslo do tabulky. Poté vyplňovali čísla v tiskopisu dle tvaru obrázku.

Co práce přinesla: procvičování numerace 1–100.

Problém: počítání do 100, orientace v tabulce

Závěr

Alenka se během 4 měsíců práce s pomůckami a materiály pedagogického systému Montessori poměrně výrazně zlepšila ve čtení, nechte již po písmenkách a pomalu, ale po slabikách či kratší slova přečte vcelku a v rychlejším tempu, více si ve čtení věří, hlásí se o čtení. Rychleji si umí přečíst zadání úkolu a získává na samostatnosti, nečeká, až jí to někdo vysvětlí nebo znovu přečte. Mírnější pokrok je vidět i ve psaní, v opisech a prepisech nebo v samostatném psaní, např. popisu.

V matematice také došlo k jistému posunu, který se dál vyvíjí, zlepšuje. Dívka počítá o trochu rychleji v oboru do 20, lépe se orientuje v číselných řadách.

Celkově učitelka vyhodnotila práci s pomůckami u dívky s četnými výukovými problémy jako velmi přínosnou nejen po učební stránce, ale i po stránce psychické a sociální. Alence stouplо sebevědomí, lépe komunikuje s okolím, je samostatnější v rozhodování a aktivnější a vnímavější k okolí.

Šimon

Šimon je žák 3. třídy. Vykazuje v matematice i českém

jazyce většinou horší výsledky než jeho spolužáci. Nepostrádá nadání, avšak v písemném i ústním projevu chybje častěji než ostatní. Má dobré rodinné zázemí, rodiče se školou úspěšně spolupracují. Šimonovy nedostatky nejsou alarmující, veškerou látku chápe, často je však nesoustředěný, náladový.

Škola se hlásí k programu „Respektovat a být respektován“, kdy je žák přizván coby partner vyučujícího. Neměl by tedy být „donucován“ ke znalostem známkami či jinou vnější motivací, naopak snahou je nasytit přirozenou touhu dítěte po vědomostech. Iniciativa by tedy měla být v rukou žáka, učitel pracuje na zvýšení jeho vnitřní motivace. Je docela dobře možné, že v tzv. „klasickém“ modelu školy, který stále používá metodu cukru (dobré známky, pochvaly) a biče (špatné známky, poznámky, důtky, příkazy, zákazy), by měl Šimon objektivně o něco lepší výsledky (co se týče znalostí učiva) – pod hrozbou z postihu by se doma mohl více „drilovat“, avšak školu by nenavštěvoval rád a zřejmě by získal odpor ke vzdělání do budoucna.

Použité pomůcky a metody

Jazyková oblast:

Procvičování měkkých a tvrdých slabik - žáci si rozřadili jednotlivé slabiky, ke kterým do sloupců přiřazovali slova, která ony slabiky obsahovala. Šimon byl aktivní, pracoval bez chyb, vhodně spolupracoval s ostatními. V pozdějším písemném projevu (při procvičování této látky) téměř nechyboval, ale při diktátu, kdy je potřeba se soustředit na více pravopisných jevů (vyjmenovaná slova, velká písmena atd.), stále občas chybje. Díky procvičování a vlastnímu dozrávání bude určitě chyb ubývat.

Procvičování délky samohlásek - Šimonův písemný projev vykazoval nedostatky ohledně délky samohlásek. V rámci doučování byl použit bzučák. Nejprve procvičoval rozlišování délky a počtu tónů, poté délky samohlásek. Dále v pracovních listech

doplňoval diakritická znaménka. Kontrola byla provedena žákem – pomocí kontrolní karty. V následujících diktátech se projevilo v oblasti diakritiky velké zlepšení.

Procvičení rozdělování slov ve větě - žák měl problémy s rozdělováním jednotlivých slov, které často slučoval, nejčastěji předložky se jmény (např. dolesa, kněmu atd.). Pomocí **kartiček s předložkami**, později i pomocí skládání „**harmoniky**“, se tento problém podařilo minimalizovat. Chyb výrazně ubylo.

Zlepšení úhlednosti písma - po domluvě s rodiči bylo Šimonovi zapůjčeno **hmatové písmo**. V horizontu několika týdnů se písmo začalo zlepšovat v tom smyslu, že se stalo úhlednější (zvýraznil se např. rozdíl mezi **a** a **o**, ubylo přetahování pod linku atd.).

Matematická oblast.

Procvičování sčítání a odčítání s přechodem desítky pomocí tabulek pro sčítání a odčítání - nejprve proběhla instruktáž pro práci s tabulkami, následně učitel zadával příklady a žák je řešil, poté zadával příklady žák a počítal učitel (žák kontroloval).

Sčítání dvojciferných čísel s přechodem přes základ (výklad nové látky) – práce probíhala s celou třídou. Byl použit jsme **perlový materiál**, jednotky a desítky. Nejprve si žáci zopakovali sčítání a odčítání bez přechodu desítky, později s přechodem desítky. Učitel byl „bankéř“, měnil drobné jednotky za desítky a naopak, později převzali funkci bankéře žáci. Všichni si novou látku poměrně rychle osvojili, včetně Šimona. Při pozdějším opakování bylo vidět, že si Šimon látku osvojil, občasné chyby je nutno přičíst nesoustředěnosti či malému „zafixování“ mechanického sčítání a odčítání s přechodem desítky.

Procvičování názvů geometrických těles – práce probíhala s celou třídou. Žáci pracovali se sadou geometrických těles. Jednalo se o již dříve probíranou látku, žáci si však poprvé mohli tvary osahat vlastníma rukama. Poté poznávali předměty s vyloučením zraku

(zavázané oči), tedy jen po hmatu. Šimon, stejně jako ostatní, nechyboval.

Závěr

Je zřejmé, že za necelé tři měsíce, během kterých se práce s Montessori pomůckami zkoušela, byl využit pouze zlomek těchto pomůcek. S ohledem na probíranou látku se učitel snažil využít pomůcek, které usnadní pochopení učiva.

Šimona (i ostatní) práce s pomůckami bavila, hlavně při individuální výuce. Montessori pomůcky podněcují dětskou tvořivost, díky názornosti a vlastní manipulaci s pomůckami lze říci, že se vhodně zvyšuje žákova vnitřní motivace.

V rámci českého jazyka se v písemném projevu zlepšila „čtivost“ Šimonova písma, snížil se také počet chyb, ať už v označování délky slabik, tak i v nesprávném slučování slov. Podobné zlepšení nastalo i při psaní měkkých a tvrdých slabik.

V matematice se také, díky Montessori pomůckám, projevil větší zájem o probírané učivo, což ve svém důsledku vede nepochybně k Šimonově vyšší koncentraci na výuku. Znatelně ubylo nesprávných výsledků při procvičování příkladů, díky čemuž se zvýšil žákův zájem o matematiku.

Celkově lze říci, že Montessori pomůcky vnášejí do výuky názornost a možnost vlastní realizace žáka. Podle mých pozorování pracují děti s těmito pomůckami rády a úspěšně. Velký význam mají pro méně nadané žáky, kteří mají potíže s abstraktním myšlením. Ti látku dříve pochopí, tím nabudou i zdravého sebevědomí a škola se pro ně může stát místem, které budou rádi navštěvovat.

Klárka

Klárka je žákyně 3. Třídy, je jí 9 let. Projevuje se jako milé, veselé dítě s hezkým vztahem k ostatním. Není příliš průbojná, někdy působí až zakřiknutým dojmem. Je hodně citlivá. Vůči dospělým vystupuje po určité

(často hodně dlouhé) době s důvěrou a otevřeností. V kolektivu si vyhledává kamarádky s podobnými zájmy – hry s panenkami, malování, tvořivé činnosti. Ve výuce má pomalejší tempo, obtížněji chápe nové učivo. Na základě vyšetření z PPP se u ní vyskytují SPU (projevy dyslexie, dysortografie), na jejichž základě byla ve škole zařazena do programu „speciální nápravy.“ Při výuce je potřeba preferovat individuální přístup a zohledňovat její dys. projevy. Je snadno unavitelná, hůře se soustředí. Před třídou velmi nerada prezentuje výsledky své práce z obavy, že nejsou dobré, nevěří si.

Další známé údaje o dítěti

Klárka pochází z dvojčat. Narodila se jako druhá v pořadí. Její sestřička Alenka chodí do téže třídy. Je rovněž milá, veselá dívka, na rozdíl od Klárky je ale ve všech oblastech školní práce úspěšná, velmi dobře zvládá učivo z českého jazyka, matematiky atd. Je také fyzicky zdatnější. Ke Klárce se Alenka chová velmi hezky, má snahu ji ochraňovat.

Obě dívky žijí v neúplné rodině, pouze s maminkou a starší sestrou. Maminka je pracovní více vytížená a domácí školní příprava je často kontrolována starší sestrou. Alenka mívá všechny pomůcky na vyučování pečlivě připravené, Klárka častěji zapomíná, nemívá pomůcky podle rozvrhu, doplněnou práci, zapomene se naučit např. slovíčka, látku na písemné opakování apod.

Obě dívky se narodily na Moravě, kde žily také společně s tátou. Po rozchodu rodičů se matka s dětmi přestěhovala do Hřebče. Do zdejší ZŠ začala děvčata chodit ve 2. ročníku, jsou zde necelé dva roky.

Specifika práce s dítětem

Motivace: na Klárku velmi dobře působí úspěch v jakékoliv oblasti školního života, který je nutné ihned ocenit jak ze strany dospělých, tak i ze strany ostatních dětí. Dobrou motivací je pro ni také zadávání úkolů organizačního charakteru, které svědomitě plní.

Priority: prioritou při výuce Klárky je využívat a zapojovat co nejvíce možných zdrojů – didaktických pomůcek, PC, názoru apod. pro usnadnění chápání nového učiva. Ve spolupráci s rodinou je potřeba zařadit pravidelné procvičování již nabytých vědomostí (možné aktivity tak, aby Klárku zaujaly). Je potřeba aby byly současně chápány jako moje „pracovní povinnost“, protože výsledky jsou ve škole hned „vidět.“ Zatím se vždy neděje, Klárka bývá častěji nemocná, ne vždy mívá doplněné učivo.

Jako další důležitý faktor pro práci Klárky je rozčlenění učiva na kratší úseky s častější kontrolou. Velkým posunem bylo získání sebedůvěry a větší zapojení Klárky do skupinové práce ve třídě bez obavy, že bude „stále“ neúspěšná.

Využití pomůcek pro individuální práci s Klárkou

Výše popsané charakteristiky a postřehy byly rozhodující, proč byla Klárka vybrána jako jedna z prvních pro využívání Montessori pomůcek při individuální práci.

Nejednalo se o pravidelný čas, byly využity vyučovací hodiny, kdy ostatní děti měly zadanou samostatnou práci, popř. čas během přestávek. Posunem bylo, že nastaly okamžiky, kdy Klárka začala přicházet sama, zda by si to mohla „zase vyzkoušet, že už ví jak na to.“

Český jazyk

Písemný projev Klárky před využitím pomůcky.

Opis, přepis zvládá s diakritickými chybami, s častějším vynecháváním písmen.

Samostatné tvoření vět - nedodržování hranice slov v písmu, ve větách jsou vynechávána slovesa (často věty nemají smysl).

Hranice slov v písmu

Klára nejdříve četla věty na harmonikách. Stejně věty trénovala na pracovních listech, kde oddělovala slova čarou přímo na pomůcce. Slovesa ve větách dávala do kroužku. Následně využila kontrolní kartu. Měla většinou správně. Potom věty přepisovala do cvičného

sešitu. Slovesa opět označovala barevným kroužkem.

Dalším krokem bylo tvoření vlastních vět na harmoniky. Tyto její věty učitelka zpracovala na pracovní list, kde byla všechna slova napsaná dohromady. Následně dívka oddělovala čarou jednotlivá slova a opět přepisovala do cvičného sešitu s barevným značením sloves.

Toto cvičení šlo Kláře poměrně rychle, problémem bylo nedodržování oddělování předložek. Lépe již tvořila kratší věty se slovesy.

Předložky - protože zůstával problém rozlišovat předložky, a tím i v písemném projevu je oddělovat, byla tato pomůcka zařazena jako druhou v pořadí.

Cvičení začínalo čtením předložek, tříděním předložek na jednopísmenkové, dvoupísmenové atd. Následovalo přiřazování předem vybraných předložek k předmětům (využity jsme školní potřeby) a následný přepis správně spojených dvojic (předložka + předmět) do sešitu.

Předměty v dalším cvičení nahradily obrázky a opět Klárka přiřazovala předložku k obrázku (předložky již nebyly předem vybrané). Vytvořené dvojice Klárka přepsala. Následně tvořila krátké věty s vytvořenými dvojicemi (ústně, písemně).

Obě tyto pomůcky přinesly v poměrně krátkém čase efekt, Klárka si dává pozor při tvoření vět na to, aby tam bylo sloveso. V písemném projevu se jí velmi málo stává, že by spojila slova dohromady. Navíc při skupinové práci ve třídě se často hlásí, když poznáváme slovní druhy.

pomůcka „ů – ú“ - nejdříve Klárka trénovala sluchové rozlišování délky této samohlásky v jednotlivých předem připravených slovech (bzučák, pohyb rukou). (Využito i pro práci s více dětmi v předmětu „speciální nápravy.“)

Kartičky se slovy Klárka roztřídila bezchybně, pravidla o psaní „ů nebo ú“ znala již z nižších ročníků (doplněno pouze pravidlo o slovech cizího původu, citoslovce

a po předponě – zatím nejde).

Zařazování na plastovou kartu a následný opis slov z plastové karty také zvládla bezchybně. Barevně zvýrazňovala diakritiku. Pracovní listy, které byly zařazovány průběžně, zvládala s občasnými chybami, které si sama objevovala na kontrolních kartách – učitelka vidí jako posun. Slova s chybami si přepisovala do sešitu a tvořila s nimi věty.

Tato pomůcka pomáhá Kláře při vizuelním rozlišování slov s ů nebo ú, při uplatňování pravidel o psaní jednotlivých u. Bohužel, pro své omezení, kdy velmi málo rozeznává samotnou délku samohlásek, není v tomto případě nadále její písemný projev v pořádku. Pravidla pravopisu ú-ů ovládá ústně pěkně až na psaní ú po předponě.

Matematika

V matematice bylo využito skupinové předvádění jednotlivých pomůcek s následným jejím vlastním aktivním zapojením při procvičování během přestávek (většinou ve dvojici s další spolužačkou).

Zlatý perlový materiál, Znamková hra, kartičky s čísly

Klárka dosud nezaznamenávala v matematice úspěch – pomalé tempo, častá chybovost, nepochopení látky atd. Po vysvětlování matematických rodin, počtu jednotek, desítek a stovek a následně tisíců, desetitisíců atd., trénování sestavování čísel, jejich čtení a využívání pomůcek při početních operacích – písemné sčítání a odčítání, které jsme ve třídě probírali, nastal **úžasný posun** a rozzáření Klárky v hodinách matematiky.

Nebojí se přihlásit, ráda chodí k tabuli, bere si i domů dobrovolné příklady na procvičování. Velký moment také nastal, kdy sestře Alence, která z důvodu nemoci chyběla a trápila se s písemným odčítáním s přechodem přes desítku, trpělivě během přestávek vysvětlovala v roli „učitele“ postup.

Použití těchto pomůcek mělo pro Klárku opravdu

velký efekt. Je potřeba ještě trénovat odčítání s přechodem přes desítku, ale začala již individuálně s odčítacími tabulkami a nyní již chybuje méně.

Závěr

Klárčin poměrně velký posun v hodinách matematiky se postupně přenáší i do dalších hodin ve výuce, celkově se projevuje jako aktivnější, nebojí se hlásit a odpovídat. Více si věří.

Částečně se zlepšila i její domácí příprava na vyučování, více si hlídá termíny odevzdání jednotlivých prací a dokonce i v případě, že byla nemocná, poprvé samostatně napsala učitelce email s tím, že by chtěla vědět, co se probíralo ve škole. (Od maminky se učitelka dozvěděla, že Klárka častěji mluví o škole, co dělali a ne jako dřív – nic, nic nemáme apod.)

Školy zapojené do projektu

Masarykova jubilejní ZŠ Hřebeč

Plně organizovaná škola. Má dobré zkušenosti a podmínky pro integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami – je bezbariérová a zaměstnává asistenty pedagoga.

Počet žáků cca 160

ZŠ a MŠ Chraštice

Menší vesnická škola, která se snaží realizovat svoji vizi a strategii výchovy i vzdělávání pro děti od mateřské školy až po 9. ročník základní školy.

Počet žáků cca 110

ZŠ J. A. Komenského, Lysá na Labem

Plně organizovaná škola. Patří mezi školy, kde dětem integrovaným a dětem s SVPU poskytuje potřebnou péči 7 asistentek. Podle individuálního vzdělávacího plánu vyučuje více než 40 dětí. Na škole stále probíhají

ambulantní nácviky a logopedická péče.

Počet žáků cca 400

ZŠ a MŠ G. A. Lindnera, Rožďalovice

Škola je plně organizovanou školou s jednou třídou v 1. až 9. ročníku. Ve škole pracuje žákovský parlament, který se skládá z volených zástupců 3. až 9. třídy.

Počet žáků cca 300

ZŠ a MŠ Pod Budčí, Zákolany

Malotřídní škola s 1. stupněm základního vzdělávání. Děti jsou vzdělávány ve dvou třídách, takže se vždy alespoň dva ročníky učí společně. Děti jsou proto velmi brzy vedeny k samostatnosti a vzájemnému respektu odlišností, navíc se mohou učit od sebe navzájem.

Počet žáků cca 50

ZŠ Zdice

Škola je plně organizovanou školou. Je zaměřena na všeobecný rozvoj s důrazem na ekologii a rekreační sporty.

Počet žáků cca 400

Počty dětí v projektu

ŠKOLA	bez specifických potřeb	Specifické potřeby	Sociální znevýhodnění	Tělesné znevýhodnění	Mentální znevýhodnění	SPU	Ostatní	Podezření - zatím nedignostikováno	Vícenásobné znevýhodnění	celkem dětí se znevýhod.	celkem dětí
ZŠ a MŠ Chraštica	20	2					2		6	10	30
ZŠ Hřebeč	23				1	2	5	7	10	25	48
ZŠ Lysá	33	5				4	3	4	4	20	53
ZŠ Rožďalovice	29						3	1	4	8	37
ZŠ Zákolany	16	8	3			1		9	6	27	43
ZŠ Zdice	74		1			12	2	11		26	100
Celkem	195	15	4	0	1	19	15	32	30	116	311

4. Závěr - shrnutí zkušeností z pilotní fáze

Zkušenosti učitelů při práci s pomůckami ve třídách:

- děti jsou nadšeny z věcí, které si mohou vzít do ruky
- každé dítě se chce do práce s pomůckami zapojit (někdy já chci hned teď)
- práce s pomůckami pomohla nastartovat děti, kterým učení nešlo
- materiály umožňují spolupráci, ze které mají děti radost
- pomůcky jsou pro rychlejší děti možnost pokračovat samostatně rychleji, pro pomalejší děti pomoc
- materiály dětem umožňují učit se také bez zapisování a psaní

- některé pomůcky inspirují a podněcují k další vlastní práci učitelů i dětí – propojením s výtvarnými a pracovními činnostmi vyrábějí děti další materiály, které si pak vyměňují pro další učení
- děti si váží nových věcí; samy chtějí, aby byly uloženy v pořádku, navzájem se při úklidu kontrolují

Vyzkoušené metody a formy práce

Zkušenosti s tím, jak je možné aplikovat didaktické dovednosti a práci s Montessori pomůckami ve své třídě, učitelé sdíleli na evaluačním semináři a dále popsali vyzkoušené metody a formy práce do evaluačních dotazníků.

Využití pomůcek a materiálů pro práci celé třídy:

- pro názornost při prezentaci nového učiva společně celé třídě; do prezentací učiva s pomůckami se mohly zapojit také děti (při společné práci nebo ve skupině)
- při procvičování a opakování učiva – největší přínos a efektivita
- pro přípravu několika stanovišť s učivem, kde se děti ve skupinách postupně střídají - děti si mohou navzájem pomáhat, některé děti se realizují jako rádci ostatním, učitel se může věnovat dětem s individuálními potřebami
- v malotřídních třídách k aktivní práci s jednou skupinou dětí
- pro přípravu určitých materiálů na vyhrazeném místě, odkud si je děti mohou v dohodnutém čase

Využití pomůcek k individuální práci:

- pro individuální práci jednoho dítěte, které pracuje ve třídě s pomocí materiálu souběžně s ostatními na stejném tématu
- pro individuální práci jednoho dítěte, které pracuje ve třídě na jiném tématu než ostatní děti
- pro práci s dítětem s asistentem mimo třídu, v pracovně pro individuální práci s dětmi
- pro doučování dětí po skončení běžného vyučování

Zadávání instrukcí k práci s pomůckami:

- učitelé kombinují ústní instruktáž a písemné instrukce, případně ještě přizpůsobené individuálním potřebám některého dítěte (např. s Aspergerovým syndromem)

Kontrola práce při práci s pomůckami:

- převažuje kontrola učitelem, ale učitelé se snaží zapojit děti do vzájemné kontroly nebo sebekontroly, kterou přináší a nabízí Montessori pomůcky

Jak reagovaly děti se specifickými potřebami na učení s pomocí pomůcek a materiálů:

- děti práce více bavila, měly větší chuť do práce a těšily se na další úkoly
- měly o učení větší zájem a projevovaly více elánu, objevila se vnitřní motivace
- zažily pocit úspěchu, měly radost ze svého zlepšení, začaly si více věřit, což vedlo u některých dětí také ke zlepšení komunikace
- více se soustředily, lépe pochopily úkol
- byl lépe využit čas na práci a učební činnost byla efektivnější
- děti pocítily odpovědnost za své učení
- mohly pracovat více samostatně, dokázaly se více soustředit
- lépe učivu porozuměly, ukazovaly tvořivý přístup a větší jistotu v práci
- slabší žáci ztelněji zažívali úspěch

Další zkušenosti:

- Propojení a návaznost práce s materiálem a další práce k danému tématu se daří bez problémů, děti pokračují v procvičení dovednosti v sešitech, v pracovních listech nebo s jinými typy úkolů.
- Pro práci s pomůckami bylo třeba také uspořádat prostředí ve třídě, například: sestavit židle do kruhu, spojit lavice pro práci skupin, využít koberec v zadní části třídy, sestavení lavic do U a podobně

Co brání učitelům k tomu, aby mohli dále vytvářet inkluzivní prostředí ve své třídě:

prostorové uspořádání třídy (omezení vyplývá ze stávajícího zařízení třídy hlavně lavicemi, chybí nízké otevřené police pro uložení didaktického materiálu tak, aby byl přístupný dětem)

dělení vyučovacího času na 45 minutové části oddělené zvoněním (toto časové je příliš krátké, vhodnější je práce v blocích)

- malá praxe učitelů v práci s didaktickým materiálem a pomůckami z projektu (převažující frontální způsob práce s dětmi z této nezkušenosti vyplývá; praxe byla limitována velmi krátkou pilotní fází – jen 3 měsíce, což bylo dáno zkráceným projektem)

Další faktory, které mohou brzdit snahu učitele o změnu, tj snahu vytvořit ve své třídě inkluzivní prostředí:

- zatížení pedagogů administrativní prací
- nedostatečné vybavení pomůckami
- nezáměr a chybějící těsnější spolupráce s rodiči, chybí osvěta pro rodiče
- nepochopení ostatních pedagogů ve škole
- vyšší počet žáků ve třídách
- nedostatek asistentů

Závěrem:

Pilotní projekt Montessori program pro inkluzi potvrdil, že vybrané Montessori pomůcky, které používají vzdělaní a iniciativní pedagogové, mohou významně přispět k tomu, aby na prvním stupni běžné základní školy existovalo inkluzivní prostředí, ve kterém se mohou úspěšně vzdělávat i žáci se specifickými potřebami.

Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.
Pořádá Společnost Montessori o.s.

Publikaci připravily: Kamila Randáková
Jana Udatná
Kateřina Vágnerová
Kazuistiky napsali: Iva Barancova
Petr Kalenský
Zuzana Soudková
Grafika a logo: Kateřina Vágnerová

Společnost Montessori 2013